מעבר כנגד המתפלל/אליעוז אביחי

א.

דברי הגמרא

מובא בגמרא (ברכות כז.) "רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת, והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב, וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה. שמע מינה תלת: שמע מינה מתפלל אדם של שבת בערב שבת. ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו. ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפללין. מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי, אסור לעבור כנגד המתפללין. איני?! והא רבי אמי ורבי אסי חלפי! רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי. ורבי ירמיה היכי עביד הכי והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו...! שאני רבי ירמיה בר אבא דתלמיד חבר הוה".

דברי רש"י

רש"י פירש (ד"ה ולא פסקיה לצלותיה) "כלומר לא הפסיק בין רבי ירמיה ולכותל לעבור לפניו ולישב במקומו אלא עמד על עמדו". ומדברי רש"י משמע שכל האיסור הוא מצד הפסקת התפילה ע"י כך שאם רב היה עובר לפני רבי ירמיה היה מפסיק בין הכותל לבין רבי ירמיה. ולכאורה הבעייתיות בכך היא, שצריך להתפלל לפני הקיר וכפי שכתבה הגמרא (ברכות, ה:) "והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר? שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל". ואכן, היה מקום לומר שרש"י רק תיאר את המציאות שרבי ירמיה התפלל מול הכותל, אך בעצם כל הבעיה לעבור כנגד המתפלל, היא בגלל הכוונה. אולם קשה לומר כך, דאם רש"י הבין שעצם כך שהעובר טורד את כוונתו של המתפלל זו הבעיה, היה לו לפרש שאם רב היה עובר, היה מפסיק את **תפילת** רבי ירמיה כפשוטו וכתרגומו של 'צלותיה', שתפילתו וכוונתו הייתה נפסקת. ומכך שפירש שהכוונה של 'פסקיה לצלותיה'

היא שהוא מפסיק בין רבי ירמיה לכותל, משמע שהבין שהבעיה היא בהפסקה בין המתפלל לכותל, ולא בכוונה, שאותה לא הזכיר כלל.

המציאות בגמרא לשיטת רש"י

אלא שלפי הסבר זה יש להבין את המציאות בסיפור שהגמרא מביאה. שכן, אם נסביר שרבי ירמיה התפלל מאחורי רב, לכאורה אינו עומד מול הכותל, וכיצד אם יעבור רב יפסיק בין רבי ירמיה לכותל, הרי עכ"פ רבי ירמיה אינו מתפלל כנגד הכותל. ולכאורה ניתן לומר שרש"י הבין שכאשר רבי ירמיה התפלל מאחורי רב, אין הכוונה שהתפלל מאחוריו ממש, אלא הכוונה שהתפלל מאחוריו בצידו, ורש"י ראה אף באופן כזה איסור של תפילה מאחורי רבו כל עוד הוא קרוב לרבו בד' אמות. ולפי"ז ניתן להסביר מדוע רש"י פירש, שהאיסור להתפלל מאחורי רבו הוא משום "יוהרא", ודלא כפי שהביאו תוס' (ד"ה ולא אחורי רבו) "ויש מפרש שנראה כמשתחוה לרבו". דלשיטת רש"י אינו נראה כמשתחווה לרבו, כיון שאינו עומד ממש מולו, וכל הבעיה היא שזה נראה כיוהרא וכאילו אין הבדל בין התלמיד לרבו[1]. ובאופן נוסף ניתן לומר, שפסע רב ג' פסיעות לצידו כדי שלא יתקע ברבי ירמיה[2], ולאחר שפסע, נמצא שרבי ירמיה עומד כנגד הכותל, ולא רצה רב לעבור כנגדו שלא יפסיק בינו לבין הכותל[3].

ראשונים נוספים שנקטו כדעת רש"י

וכדברי רש"י כתב הרי"ד (פסקי הרי"ד, כז.) וז"ל "סיים רב ולא פסקיה לצלותיה דר' ירמיה בר אבא - פי' לא הפסיק בין ר' ירמיה ולכותל לעבור לפניו ולילך לישב במקומו אלא עמד עד שהשלים ר' ירמיה תפילתו". וכן כתב בספר מצוות

1. וכך דייק האליה רבה (סי' צ, כו) מסיבה שונה, עיי"ש.
2. וכפי שמתיר הראבי"ה לקמן.
3. ולפי הסבר זה, אין זה בדווקא שרש"י לא פירש שנראה כמשתחווה לרבו. אכן יש בהסבר זה דוחק מסוים, שנמצא שרבי ירמיה התחיל תפילתו בלא להתפלל מול הכותל, ומלבד זאת, אם רב רצה לעבור למקום מסוים, היה יכול לעשות את ג' הצעדים לכיוון ששם מקומו. וניתן לומר שאכן רק לאחר שפסע חשב על כך, אך יש בזה יותר דוחק.

זמניות[4] (הל' תפילה) "וצריך שיחזיר ראשו לקיר כשיתפלל ושלא יהא בינו ובין הקיר חציצה, כמו שאמרו בענין חזקיה "ויסב חזקיה פניו אל הקיר". ואסור לישב קרוב למתפלל ולעבור בינו לבין הקיר כל זה בקירוב ארבע אמות". וע"פ הסבר זה, יש לומר שרבי אמי ורבי אסי שחלפו חוץ לד' אמות, הכוונה שהאדם התפלל מול הכותל, אך רחוק ממנו, וכך פירש רבינו יהונתן מלוניל וז"ל (על הרי"ף, יח: בדפי הרי"ף) "חוץ לד' אמות של תפלה כגון שיש בינו לבין הכותל ד' אמות או יותר ובא אחד ועבר סמוך לכתל לא עבד שום איסורא". ומשמע מהסברו, שאף הוא הבין שהאיסור הוא משום הפסקה בין המתפלל לכותל, דאם לא כן, היה לו לפרש באופן הפשוט שמותר ללכת חוץ לד' אמות של המתפלל, בלא קשר לכותל.

ההיתר לעבור לפני המתפלל חוץ לד' אמות לשיטת רש"י

אולם לכאורה יש כאן סתירה, דאינו ברור כיצד ניתן לעבור חוץ לד' אמות של המתפלל, דממה נפשך, אם אדם שעומד רחוק מהקיר נחשב שמתפלל מול הכותל, עדיין אסור לעבור לפניו, כיון שמפסיק בינו ובין הכותל. ואם אינו נחשב שמתפלל מול הכותל, מדוע לא יהיה ניתן לעבור אף בתוך ד' אמותיו. ולקמן, מבואר דהראשונים התקשו כיצד מקיימים דין תפילה מול הכותל בבית הכנסת ותירצו שדברים קבועים אינן חוצצים, או שדברים הרגילים בבית הכנסת אינן חוצצים, ועכ"פ מבואר שאף כאשר אין האדם סמוך לקיר, הרי חשיב שמתפלל מול הקיר[5]. והנה, בטעם העמידה מול הקיר, כתבו הראשונים שהטעם הוא משום כוונה, וכך כתב הרמב"ם (שו"ת הרמב"ם, סימן נז') "סיבת חושבם לרצוי היות המתפלל קרוב לקיר, כדי שיתייחד ביותר ויהיה מכוון ליבו". וכ"כ המאירי (בית הבחירה, ברכות ה:) "המתפלל צריך להזהר שלא יהא שום דבר חוצץ בינו לבין הקיר שלא יפנה לבו לאותן הדברים". וכ"כ תלמיד הרשב"א, בספר צרור החיים (דרך ראשון, סימן י') "והמתפלל לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר, כדי שלא יהיו עיניו נוטות לכאן ולכאן". וכיוון שכך נראה לומר שאכן רש"י הבין שהאיסור לעבור

4. רבי ישראל ב"ר יוסף הישראלי היה מחכמי טולידו שבספרד, והפך לתלמידו של הרא"ש מאז שהרא"ש הגיע לספרד.

5. וכן פסק למעשה המשנ"ב (סימן צ', ס"ק סד) "ואפילו אם הוא רחוק מן הקיר שעומד באמצע בהכ"נ ג"כ יש ליזהר שלא יחוץ בינו לקיר".

לפני המתפלל הוא מפני שהעובר חוצץ בינו לבין הקיר, אלא שטעם הדבר שאסור לחצוץ בינו לבין הקיר הוא משום כוונה. ולכן, כאשר אדם מתפלל רחוק מהקיר, אף שנחשב שמתפלל מול הקיר, סו"ס הריווח מתמעט ויכול להסיח דעתו יותר בקלות, ולכן אם אדם עובר חוץ לד' אמותיו, אינו ממש מפריע לו בכוונתו, כיון שאינו עובר צמוד אליו, ועל כן לא אסרו על האדם לעבור, אף שחוצץ בין המתפלל לכותל. ואף שמצד המתפלל נחשב שעומד מול הכותל אף ביותר מד' אמות, כדי לאסור על **אדם אחר** לעבור יש צורך שכוונתו תופרע ע"י כך באופן יותר רציני[6].

עוד ניתן לומר, שרש"י סבר שחפץ חוץ לד' אמות לא חוצץ בין המתפלל לכותל. וכפי שכתב המשנ"ב (סימן צ' ס"ק סד') "והפמ"ג מצדד לומר דאם החציצה הוא חוץ לד"א ממנו רשות אחרת היא ושרי וכן פסק המגן גבורים". ומבואר שאע"פ שהמתפלל נחשב כעומד מול הכותל, החפץ חוצץ רק בתוך ד' אמות, וחוץ לד' אמות אינו חוצץ. ואף כאן האדם לא חוצץ חוץ לד' אמות.

דברי הרמב"ם

כתב הרמב"ם[7] (הלכות תפילה וברכת כהנים, ה, ו) "תקון המקום כיצד? יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו לכותל. וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן, שנאמר "וכוין פתיחן ליה בעליתיה וגו'". וקובע מקום לתפלתו תמיד, ואין מתפלל בחורבה, ולא אחורי בית הכנסת, אלא אם כן החזיר פניו לבית הכנסת. ואסור לישב בצד העומד בתפלה או לעבור לפניו, עד שירחיק ממנו ארבע אמות". ולכאורה לא ניתן לומר שהבין כרש"י, שכן הרמב"ם חיבר בין דין מעבר לפני מתפלל, לבין ישיבה בצד המתפלל. ולכאורה, איסור ישיבה בצד המתפלל, לא גורע בדיני התפילה עצמה, ובשלמא לשיטת רש"י, ניתן לומר

6. ואין לומר שכיון שבכוונה עסקינן, אין הדבר תלוי בקיר, וכל השאלה היא האם תפילת האדם תופרע או לא. כיון שרש"י הבין שההגדרה היא להפסיק בין המתפלל לכותל וזה האיסור, וטעמו הוא משום כוונה. אך כאשר אדם אינו עומד מול הכותל, אף אם כוונתו תופרע ע"י המעבר אין בדבר איסור. דהגדרת האיסור הוא משום הכותל, והכוונה היא טעם הדבר, אך אינה חולקת רשות לעצמה.

7. והביאו ר"י החסיד בספר חסידים (סי' יח).

שיש כאן שני דינים. מעבר שהוא קצר ואינו מתמשך, אסור רק כאשר הוא גורע בדיני התפילה עצמה. אך ישיבה בצד המתפלל, שבדר"כ היא יותר זמן, ומראה קביעות, אסורה מצד זלזול בתפילה. אך הרמב"ם הביא דינים אלו בחדא מחתא, ומשמע שטעם אחד להם, ונראה שהבין שדינם מגיע מאותו יסוד[8].

וראשית יש להבין מדוע דינים אלו קשורים לתיקון המקום, שהרי אם טעם האיסור הוא משום כוונת המתפלל שלא יתבלבל בתפילתו, אין קשר למקום בו הוא מתפלל, אלא למתפלל עצמו, ואין זה תיקון **המקום** אלא תיקון **המתפלל**[9]. וכן לא נראה לומר שדין זה קשור למקום השכינה, שכן אם האיסור הוא משום שכינה, וכמו שכתבו כמה ראשונים[10] לעניין ישיבה בצד המתפלל, היה לכאורה אסור לעבור אף בצד המתפלל, דממה נפשך, אם השכינה גם בצדדים, אסור לעבור גם בצדדים[11], ואם אין שכינה בצדדים יהיה ניתן גם לשבת שם[12]. ונראה שהרמב"ם הבין שטעם האיסור הוא מצד הצורך להחשיב ולכבד את התפילה, ואת מעמדה כעמידה לפני מלך. כאשר אדם מדבר עם המלך אין ראוי ואין מכובד לעבור כנגדו, והרי הוא מראה שאין כאן מעמד מיוחד[13]. כלומר, כשם

8. ואכן שני דינים אלו אמר רבי יהושע בן לוי.
9. ומריש הו"א, להוכיח שכיוון שהרמב"ם שם דינים אלו בדיני תיקון המקום, ולא בדיני כוונה המובאים בפרק הקודם (פרק ד', טו - יח), משמע שאין זה מדין כונה, אולם אין הוכחה זו נכונה, כיון שבפרק הקודם הרמב"ם כותב דברים המעכבים, ולא ניתן לשים זאת בדיני כוונה. ואכן הזכיר בדיני תיקון המקום דין תפילה מול הכותל, שהטעם הוא משום כוונה כפי שכתב בתשובה לעיל. אך עכ"פ זהו דין במקום בגלל הכוונה, אך כאן אם האיסור לעבור הוא מצד כוונת המתפלל, שלא תתבלבל כוונתו, אין כלל קשר למקום אלא למתפלל, וע"כ יש לומר שדין מעבר לפני המתפלל הוא מפני המקום דווקא, ולא משום כוונת המתפלל.
10. כך הובא בשיבולי הלקט בשם רב האי גאון (סימן כה'), וכך כתב הריטב"א (ברכות לא:), ועוד ראשונים.
11. ואכן הזוה"ק שהוא הביא טעם זה, אסר לעבור אף מן הצדדים, וכדלקמן.
12. מלבד זאת שדרך הרמב"ם להסביר את הדברים ע"פ הסברה וההגיון, ופחות ע"פ הרוחניות.
13. ויש להוסיף שכיום הדבר פחות נראה באופן חזק, כיון שיש מנינים רבים וכל אחד מתפלל בקצב שלו ובאריכות שלו. אולם בזמנם נראה שבאופן כללי זמן התפילה היה די אחיד (כגון, שבת כד: לעניין ברכת מעין שבע, וכתב שם רש"י "אבל לילי שבת באין בבית הכנסת וחשו שיש שאין ממהרין לבא ושוהין לאחר תפלה לכך האריכו תפלת הצבור". ורואים שבהוספה מועטת היו כולם מסיימים". וכן בברכות לא: שר"ע כאשר היה מתפלל עם הציבור היה

שהמתפלל מתקן את מקומו בשביל להתכונן ולהתכוונן לעמידה מול המלך, כפי שמצינו בצורך שיהיה חלונות, שכתב רש"י הטעם (לד: ד"ה חלונות) "שגורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע". וכמו שכתב הרמב"ם שצריך לעמוד במקום נמוך, וכתבה הגמרא הטעם (י:) "לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה'". כך שאר האנשים צריכים להתכוונן לכך שיש אדם שעומד בתפילה ומדבר עם ה', ולתת כבוד לכוונה זו. ושפיר תלוי דין זה במקום, ולא במתפלל, שכן האיסור לעבור הוא מצד שהמקום הוא מקום תפילה, ושם עומדים מול המלך, ועל כן אין לעבור שם.

ולכאורה לשיטת הרמב"ם יהיה מותר לפסוע ג' פסיעות כאשר סיים תפילתו וחברו לא סיים, דמלבד שלא הזכיר זאת, באופן כזה אין זלזול בתפילה, שכן באופן שהוא נפרד מהקב"ה וצועד לאחוריו, לא רק שאין זה נראה שאינו מחשיב את התפילה, אלא להיפך, שהרי יוצא מלפניו במורא וכיוצא מלפני המלך. ולפי הסבר זה, כאשר הגמרא כתבה "ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה", הכוונה שאם היה עובר, הרי זה נראה כמפסיק את תפילתו, וכאילו אינו מחשיבה[14].

ראשונים שאסרו לפסוע ג' פסיעות לפני המתפלל

ורבינו יונה, כתב בטעם האיסור להתפלל מאחורי רבו (ברכות יח: בדפי הרי"ף) "אל יתפלל אדם אחורי רבו ולא כנגד רבו נראה בגמ' שהטעם שאסרו להתפלל אחורי רבו מפני ההפסקה כי שמא יצטרך רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד

מקצר ועולה, וכפי שכתב הרמב"ם (תפילה, ו, ב) "המתפלל עם הציבור לא יאריך את תפלתו יותר מדאי אבל בינו לבין עצמו הרשות בידו", וכן מוכח מדינא דשיבולי הלקט המובא בשו"ע סי' קכג סעי' בברמ"א, דלא יחזיר פניו אם סיים תפילתו קודם הש"ץ, וביארו האחרונים שהוא משום שיחשדוהו שדילג, עיי"ש), וגם לא היו מנינים רבים. וכאשר אדם עובר באמצע התפילה החוסר כבוד, וההתייחסות כאילו אין כ"כ הבדל בין מה שהעובר עושה לבין מה שהמתפלל עושה, יותר מורגש.

14. ובמציאות הסיפור בגמרא, ניתן לומר שרב פסע לצידו, ולא חזר למקומו, מפני שנחשב כעובר מול המתפלל. אך לא ניתן לומר כפי הפירוש הראשון, שלא התפלל ממש אחורי רבו, כיון שהרמב"ם כתב (הל' תלמוד תורה, ה, ו) "ולא יתפלל לא לפני רבו, ולא לאחר רבו, ולא בצד רבו, ואין צריך לומר שאסור לו להלך בצידו, אלא יתרחק לאחר רבו. ולא יהא מכוון כנגד אחריו ואח"כ יתפלל". ומבואר שכאשר אינו מכוון כנגדו מותר להתפלל לאחוריו.

שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק". וכן כתב הרא"ה (ברכות, כז: ד"ה אמר רב יהודה) "ואחורי רבו לפי שמצערו שכשסיים תפלתו אינו יכול להפטר ולפסוע שלש פסיעות מפני זה שלאחריו". וכן כתב האורחות חיים (הל' תפילה ו) "ואסור לעבור כנגד המתפללי' ומינה שאם יקרה שיתפלל שום אדם אחריו אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור את שאחוריו את תפלתו ודוקא בתוך ד' אמות אבל חוץ לד' אמות מותר"[15]. ומבואר שדעתם, שבכל אופן שהוא אסור לעבור כנגד המתפללין. ונראה לומר שסברתם היא שהדבר מבלבל וטורד את כוונתם ומחשבתם של המתפללים, ופירשו את "לא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה", כלומר שאם היה עובר היה מפסיק את כוונתו, וזה הכוונה מפסיק את תפילתו[16]. וכטעם זה פירשו רוב האחרונים[17]. והיה ניתן לומר שסברתם היא משום השכינה ששורה במקום המתפלל, ו"לא פסקיה לצלותיה", הכוונה שלא הפסיק בין המתפלל לשכינה. וטעם זה הביא החיי אדם[18]. אלא שלפי טעם זה, לכאורה לא ברור מה החילוק בין צדדים לבין פניו, שהרי לעניין ישיבה אסרו אף בצדדים משום שכינה[19], והיה לכאורה צריך לאסור לעבור גם בצדדים משום שכינה. ומצינו בראשונים שהתירו לעבור בצד המתפלל, כ"כ רבינו יונה (ברכות יח: בדפי הרי"ף) "ודוקא כנגד פניהם אבל בצדם לא חיישינן להעברה בעלמא". וכ"כ בשיטה מקובצת (ברכות כז.), וכ"כ הריטב"א (ברכות כז.) "ודווקא כנגד פניהם, אבל בצדם לא חיישנין להעברה

15. ויש להסתפק בדברי הריטב"א שכתב "ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה - שלא פסע לפניו". ניתן לומר שכוונתו שלא פסע ג' פסיעות, אך ניתן לומר שכוונתו שלא הלך לפניו, ולא התכוין לג' פסיעות.

16. ושמא גרסו "ולא פסקיה לצלותיה", ולא גרסו "לצלותיה דרב ירמיה", ואם כן הגמרא כתבה שרב לא הפסיק את תפילתו.

17. המג"א, שו"ע הרב, ערוך השולחן, אליה רבה, משנ"ב ועוד.

18. וכך כתב (ח"א, כו, ג) "אסור לעבור נגד המתפלל מלפניו בתוך ד' אמות שלו אבל מן הצדדין מותר בין לעבור בין לעמוד ונראה לי דמלפניו לא מהני במה שעוסק בתורה או בדברי תפילות. והטעם כדי שלא תתבלבל מחשבת המתפלל. ולי נראה דהטעם משום דהמתפלל השכינה כנגדו ואסור להפסיק בינו לשכינה".

19. לעניין ישיבה בצד המתפלל, הוזכר לעיל שדעת רב האי גאון וראשונים נוספים שדין זה הוא משום שכינה. וכן כתבו אחרונים רבים. אך כל זה לעניין ישיבה שהיא קבועה, מה שאין כן במעבר שלא אסרו זאת מטעם זה.

בעלמא". ולכאורה הטעם להתיר להלך בצידי המתפלל הוא משום שאין כל כך הפרעה בכך שאדם עובר בצד המתפלל. ואכן המקור לטעם של שכינה הוא בזוהר, ואכן הזוהר אסר אף בצדדים וז"ל (פ' חיי שרה, קלב.) "ומאן דצלי אסור למעבר ארבע אמות סמוך ליה לכל סטר מכל צדדיו וכו' ובגין דבר נש קאים קמי מלכא עילאה נטיל ארבע אמות לצלותיה...". ולכן נראה בפשטות שהטעם הוא משום כוונה ולא משום שכינה, דאם כן היה אסור לעבור אף בצדדים[20]. ואף לשון הגמרא 'לא פסקיה לצלותיה' יותר משמע שזה טעם של כונה ולא של הפסקה בין המתפלל לשכינה.

דברי הראבי"ה

וכך נראה שסבר הראבי"ה לאסור לפסוע ג' פסיעות, וז"ל (ברכות, סימן פד') "אמר ר' יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין לא שנא פונה פניו כנגדו ולא שנא לאחוריו איני והא ר' אמי ור' אסי עברו ומשני חוץ לד' אמות של תפלה עברו. ונראה שאם נמשך לאחוריו בג' פסיעות של אחר התפלה עד שעומד שלא בפניו שאין זה נקרא אסור לעבור, ומעשה שהיה כך היה שלא נמשך רב בדרך שפירשתי ולהכי תו לא אפסיק לצלותיה דר' ירמיה בר אבא". ומבואר מדבריו שבאופן הרגיל, אסור לפסוע ג' פסיעות אחורי המתפלל, אלא שהתיר כאשר מסיים את צעדיו שלא כנגד המתפלל, ונראה שהתיר באופן שאינו מסיים כנגדו, כיון שבכך אינו טורד את כוונתו.

ויש להסתפק מה כוונתו, האם כוונתו שאסור לעבור אף מאחורי המתפלל, או שאסור לעובר לעבור בין אם עובר כאשר פניו כנגד המתפלל, בין אם עובר כאשר אחוריו למתפלל. דאם נאמר שאסור גם לעבור מאחורי המתפלל, ניתן לומר שהבין כדברי הזוהר שהאיסור הוא משום שכינה. אולם נראה יותר שלא התכון לחדש שאסור לעבור מאחורי המתפלל, אלא שאסור לו לעבור אף אם ראשו של העובר אינו כנגד המתפלל, וכך נראה מפני שכתב "אסור **לעבור** כנגד המתפללין לא שנא **פונה** פניו כנגדו ולא שנא לאחוריו". ולכאורה אם היה מדבר

20. ואכן ניתן לומר שיש דרגות, וישיבה שהיא קבועה אסורה אף בצד, אולם מעבר שהוא ארעי מותר בצד, אולם המקור לטעם זה הוא בזוהר, והזוהר לא חילק.

על המתפלל היחיד, הרי לא דיבר עליו כלל, יש במשפט את העובר ואת המתפללין, אם היה מדבר על המתפללין, היה אומר בלשון רבים, ואם היה מדבר על המתפלל, היה מזכיר, את המתפלל "לא שנא פונה פני המתפלל", אך כשכתוב "פונה פניו", משמע שמדובר על מי שדיברנו לפני כן, שהוא העובר, ואף שאין זה מוכרח, דניתן לומר שלא ראה הבדל בין מתפלל למתפללין, ומפני שכתב "כנגד המתפללין", כתב לא שנא פונה פניו של המתפלל, דהיינו המתפללין, ולא רק בכך הבדל שצריך לציין זאת, ואע"פ כן, יותר נראה שזה המשך של "אסור לעבור", והראבי"ה דיבר על העובר.

דברי הבית יוסף שהביא דעת מהר"י אבוהב לאסור לפסוע ג' פסיעות כנגד המתפלל

והב"י כתב (או"ח, קב, ה) "כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שבארחות חיים דקדק מעובדא דרב ירמיה בר אבא שאם השלים תפילתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו שאסור לפסוע שלש פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפילתו שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל. ונראה שצריך לדקדק בזה אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר שכבר התחיל עכ"ל. וכן נראה מדגרסינן בירושלמי (פ"ב דר"ה ה"ה) רבי חייא בר בא הוה קאים מצלי עאל רב כהנא וקם ליה מצלי מן אחורוי מן דחסל רבי חייא בר בא מן צלותיה יתיב ליה דלא מיעבור קומוי רב כהנא דמאריך בצלותיה מן דחסל רב כהנא א"ל הכי אתון נהיגין גביכון מצערין רבריבכון א"ל רבי אנא מדבית עלי וכתיב על דבית עלי (ש"א ג יד) אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם בזבח ובמנחה אין מתכפר לו אבל מתכפר לו בתפילה". עכ"ל.

דברי המגן אברהם

ובפשטות, מה שהוכיח הב"י מדברי הירושלמי, הוא שאפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו, צריך להקפיד שלא לפסוע ג' פסיעות. ודבר זה מוכח מדברי הירושלמי, שלאחר שהתחיל רב חייא בר בא להתפלל, הגיע רב כהנא והתפלל מאחוריו, ואע"פ כן לא עבר כנגדו. אולם המגן אברהם כתב (סי' קב, סעיף ה, ס"ק ז ד"ה אסור) "ולפי פירש"י משמע דמותר לפסוע לאחריו רק שאסור לעבור לפני המתפלל שוב למקומו ע"ש. ואפשר דרש"י ס"ל דר"י הי' עומד קצתו רחוק

מרב שהיה יכול לפסוע ג"פ וא"כ אין ראיה משם. ומ"מ מהירושלמי יש ראיה עיין ב"י". ונראה שכוונתו שאין הוכחה מהבבלי לכך שאסור לפסוע ג' פסיעות, אך מדברי הירושלמי יש הוכחה שאסור לפסוע ג' פסיעות, ופירש הפמ"ג שהוכחתו היא (שם) "אבל מירושלמי שהביא הב"י משמע שפיר דיתיב ולא פסע כלל".

לכאורה אין מהירושלמי הוכחה לאסור ג' פסיעות, ואף יש בו קושי לדברי האוסרים

אולם לכאורה יש לדקדק בדברי הירושלמי, ראשית, דהירושלמי לא כתב שרב חייא בר בא, לא פסע ג' פסיעות, אלא כתב שלא עבר לפניו. שנית, שבדברי הירושלמי מבואר שרב חייא בר בא, **ישב** לאחר שסיים תפילתו, ולכאורה מה נפשך, אם היה בתוך ד' אמות הרי אסור לו לשבת, ואם היה חוץ לארבע אמות, היה יכול לעבור לפניו. שלישית, כיצד ישב בתוך התפילה אם לא פסע ג' פסיעות, ומהלשון "מן דחסל", משמע שסיים לגמרי תפילתו וגם ג' פסיעות ולכן יכול היה לשבת. ולכאורה להיפך מירושלמי זה משמע יותר כדברי רש"י והרמב"ם, דאין איסור לפסוע ג' פסיעות. דניתן לומר בפשטות, כפי המצוייר בבבלי לשיטת רש"י, ע"פ שני הפירושים. ולכן היה יכול רב חייא בר בא לשבת, כיון שהיה מחוץ לד' אמותיו, אך לא יכול היה לעבור כדי לחזור למקומו, ובכך ציערו רב כהנא. וכן הקשה בשיירי קרבן (ד"ה ה"ג מן דחסל) "ומ"ש[21] מירושלמי יש ראיה, כוונתו לסוגיין דמינה מביא הב"י שם ראיה. ואיני רואה שום ראיה מכאן, די"ל לאחר שפסע ג' פסיעות הדר ישב ליה במקומו שלא לעבור, וע"כ לומר כן דאי המתין גם עם הג"פ איך ישב ליה דה"ל כיושב באמצע תפלתו".

ואדרבא, יש להתקשות כיצד יסבירו הראשונים האוסרים לפסוע ג' פסיעות, את דברי הירושלמי. וב'פני משה' כתב (ד"ה מן דחסל) "ר' חייא משגמר תפלתו והיה צריך לו לישב כלו' **להתעכב** מלפסוע אחוריו שלא יעבור לפני רב כהנא לפי שאין עוברין לפני העומדין בתפלה, והתחיל רב כהנא להאריך בתפלתו ולאחר שסיים רב כהנא תפלתו אמר לו ר' חייה, וכי כך אתם נוהגין להאריך ולצער רבכם שהייתי מוכרח להמתין כל כך". אולם לכאורה קשה לומר שזו כוונת

21. מה שכתב המג"א בפסקה הקודמת.

הירושלמי, דהא כתב "יתיב ליה", ויש דוחק באוקימתא זו. וב'קרבן העדה' כתב (ד"ה מן דחסל) "לאחר שסיים רחב"א תפלתו **עמד** במקומו דלא לעבור לפני רב כהנא דהוה מאריך בתפלתו ואסור לעבור לפני המתפלל". וזה לכאורה אינו פשט הירושלמי שכתב "יתיב". ובמסכת סנהדרין בירושלמי (א, ב), מובא סיפור זה שוב, ושם פירש (ד"ה ה"ג מן דחסל) "וה"פ לאחר שסיים ר"ח תפלתו **ישב** ר"ח במקומו שלא לעבור לפני ר"כ שהיה מאריך בתפלתו ואסור לעבור לפני המתפלל". וכתב בשיירי קרבן (ד"ה חסל ר"ח) "ואף שבר"ה פ"ב פירשתי ויתיב ליה ועמד במקומו הדרי בי דא"כ הל"ל ושהה שם". ומבואר שחזר בו מפני שאכן פשט הלשון אינו כך. ובשיירי הקרבן ביאר לשיטת המתירים לפסוע[22] "וכ"ת איך ישב הא אסור לישב תוך ד"א של תפלה י"ל שהיה עוסק בתורה או בשבחים דשרי", וכך ניתן לומר גם לשיטת האוסרים. ובביאור הגר"ח קניבסקי זצוק"ל לירושלמי, כתב (ד"ה מן דחסל וכו') "משסיים ר' חייה בר בא תפילתו ישב ולא פסע כדי שלא לעבור בפני רב כהנא שהאריך בתפילה, וכגון שעמד חוץ לד' אמות, אלא שאם בא לפסוע היה פוסע תוך ד"א, אבל השתא ישב חוץ לד"א". ושני הסברים אלו מסבירים את שיטת האוסרים, אלא שעדיין קצת קשה כיצד ישב אם לא פסע, ג' פסיעות, ואולי ניתן לשבת אף אם לא עשה ג' פסיעות, ויש לעיין, ועכ"פ אין נראה שיש ראיה מדברי הירושלמי.

ב.

דברי הראשונים בהגדרת החציצה בין הקיר למתפלל

והנה, ראינו לעיל שדעת רש"י וסיעתו, שאיסור המעבר לפני המתפלל הוא משום שמפסיק בינו לבין הכותל. ואם כן, צריכים אנו לדון האם אנו מתפללים כיום מול הכותל, כאשר בתי הכנסת גדולים ולא כל אחד מתפלל ממש מול הקיר. הנה מובא בגמרא (ברכות, ה:) "תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום על תפלתי שתהא לפני מטתי מאי לפני מטתי אילימא לפני מטתי ממש

22. בשירי קרבן, לא קיבל שרב יהודה לא היה ממש מאחורי רב, והוקשה לו כיצד ישב, הרי הוא בתוך ד' אמות. ולפי ההסבר שהובא לעיל, אכן היה חוץ לד' אמות לאחר שפסע, ואכמ"ל.

והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל לא תימא לפני מטתי אלא אימא סמוך למטתי". ומבואר שמיטה חוצצת בין הקיר למתפלל. ומצינו בראשונים שני הגדרות מהו דבר החוצץ, תוס' כתבו (שם, ד"ה שלא יהא וכו') "אבל מלתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק אבל מטה נראה שאין זה קבוע". וכן כתב התוס' רא"ש (שם, ד"ה שלא יהא וכו') "והארון והתיבה שמניחין עליהם ס"ת כיון שקבועין ועומדין לא מיקרי חציצה[23]". וכן כתב המרדכי (ברכות, א', רמז ט') "ודוקא דברים שאינם קבועים מפסיקים אבל הקבועים בבית הכנסת כגון שולחן או תיבה שלפני שליח צבור או בימה שקורין אלמבר"א אין מפסיקין. וכן אדם ארוך אין מפסיק בפני קצר כדאמרינן בסוטה פ' אלו נאמרין לענין ברכת כהנים, פשיטא ארוכי באפי גוצי לא מפסקי". וכן כתב האו"ז (ק"ש, סי' ה') "דוקא דברים שאינם קבועים מפסיקים אבל דברים הקבועים בביהכנ"ס כגון תיבה ששליח צבור קורא עליה או אלממר אינם מפסיקין וכן אין אדם ארוך מפסיק לפני קצר כדאי' בסוטה פ' ואלו נאמרין לענין ברכת כהנים פשיטא אריכי באפי גוצא לא מפסקי תיבה לא מפסקא אע"ג דלא דמי לכאן מכל מקום הכי עמא דבר". וכ"כ האגודה (א', אות ט') "לא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר דווקא ספסל או דברים שאינם קבועין אבל ארון או תיבה ודבר קבוע אינו קרוי הפסקה".

והמאירי כתב (בית הבחירה, ברכות ה:) "ואע"פ שאנו נוהגים להיות הספסלים חוצצים בין המתפללים לבין הקיר, אומר אני כיון שעומדים שם בהתמדה הכל רגילים שם ואין לבם פונה בהם. או שמא לא נאמר אלא בדברים מטלטלים על נקל כגון בגדים שעל המטה ודברים דקים אבל דברים הקבועים או שאין מטלטלים אלא בכבדות אין חשש בדבר". והמאירי מחדש שאף דבר שאינו קבוע אם רגיל להיות שם בהתמדה כגון הספסלים אינן חוצצים.

לעומתם, כתב האורחות חיים (הל' תפילה, ה') "ולא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הקיר שנא' ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' וכתב הראב"ד ודוקא

23. הרא"ש לא הביא דין זה בפירושו, ונראה שלא הביא זאת מפני שהרי"ף לא הביאו, אך מתוספותיו מבואר שסבר דין זה, דאם לא כן, לא נזקק לומר שתיבה וארון לא חוצצים.

הפסק מטה שהוא דבר חשוב ורחבה ד' וגובה י' אבל דבר מועט לא נקרא הפסק דא"כ היאך מתפללין בב"ה לפני הספסלים שיושבין בהם וצ"ע ע"כ". וכן כתב ספר הבתים (הל' תפילה, שער שמיני, ט') "יש מי שכתב שלא חששו אלא בדבר גדול כגון מיטה ותיבה וכיוצא בהם, אבל ספסלים הסמוכין לכותל כגון ספסלים של בית הכנסת אין בכך כלום, וכן נראה". וכן כתב האבודרהם (דיני שמונה עשרה) "ויסב חזקיה פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' כלומר שלא יתפלל באמצע הבית...ומפרש בחדושי רב"ש דוקא דבר שהוא חוצץ כגון הפסק מטה שהוא מקום חשוב שרחבה ד' וגבוה י' אבל דבר מועט אינו נקרא הפסק שאם כן האיך מתפללין בבית הכנסת לפני הספסלין שיושבין בהם".

תשובת הרמב"ם בדין זה

והרמב"ם כתב בתשובה (סימן רטו, בהוצאת מפעל תשובות הראשונים - סימן נז) "שאלה: ומה יאמר אדוננו בדבר מה שאמרו רבותינו ז"ל אמ' רב יהודה אמ' רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי ואמרי לה במתניתא אבא בנימין אומ' מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר שנאמר ויסב חזקיה פניו אל הקיר. מה זאת החציצה האסורה, ולאיזו סבה נאסרה, והאם נכנסות בכלל זה הפרוכות וכיוצא בהן אם לאו? ופרוכות שיש בהן צורות בלתי בולטות והן בצד שאליו מכוונים התפלה או שמכסים בהן קירות הבית כדי ליפותם האם בזה איסור אם לאו. התשובה: הסבה שחשבו לרצוי להתקרב אל הקיר היא שזה מאפשר להתיחד ביותר ויהיה מכוון לבו. ואין הפרוכת מונעת, ואין מגונה שיחצוץ בינו ובין הקיר אלא ארון או ארגז או שקים או כלי בית וכיוצא בהם משום שזה מבלבל הכוונה. וכוון התפילה לצורות אפילו אינן בולטות מגונה משום שמסיח דעתו להביט בהן ותתפסד הכוונה ואנחנו עוצמים עינינו בתפלה כשמזדמן לנו זה בין אם פרוכת או קיר מצויר וכתב משה".

ורבו הנוסחאות בתשובה זו. באבודרהם ובאבקת רוכל הגרסא היא "אבל אינו נכון שיבדיל בינו ובין הקיר ארון ושקים וכיוצא בהם מכלי הבית". ומשמע שהכוונה לארון קטן, אך דברים קבועים לא חוצצים. במהדורת פריימן וירושלים הנוסח הוא "כי החציצה תהיה בשקים או בארגזים וכיוצא בו". ובתרגום הרב עזרא קורח כתב במקום 'שקים', 'משאות או רהיט'. וגם באלו משמע שדבר

קבוע לא חוצץ, וכדברי התוס'. אולם לגרסה לעיל וכן בהוצאת מפעל תשובות הראשונים שם נוסף על גרסתנו "או תיבה". ניתן לומר שהרמב"ם אומר שפרוכת לא חוצצת, כיון שהיא כחלק מהקיר אולם ארון ותיבה שהם גדולים אכן חוצצים, וצ"ע.

דברי רבי אברהם בן הרמב"ם

ורבי אברהם בן הרמב"ם כתב (המספיק לעובדי ה', פרק כה' - על השלמת הדיבור על חובות התפלה עמ' 16) "אולם מצב המנהגות כפי שראינום בעניין זה הוא התנהלות על - פי דבר זה בעת העמידה בתפלה; ולא פגמו בכך אלא קהל מועט באחת הערים ביון אשר על אודותם שמענו שבעת עמידתם לתפלה הם מקילים בה כפי שמקילים בה זולתם בעת הישיבה, והוא שמקצת מהאנשים בבית הכנסת עומדים ופניהם לצפון, ומקצתם, פניהם למערב או כפי שמזדמן. לגביהם נאמר שמה שחייבם לכך - דבריהם ז"ל: "מנין למתפלל שלא יהא דבר מפסיק בינו לבין הקיר שנא': 'ויסב חזקיהו פניו אל הקיר'". אמרו שאם ינהגו כולם לעמוד לאותו כיוון כפי שזה בכל גליות ישראל חוץ מהם, כוונתי בעלי השקפה זו, תהיינה השורות החיצוניות בבית הכנסת מופרדות מהקיר על - ידי השורות שלפניהם, ואינם מבינים שההקפדה אינה חלה אלא אם כן תפסיק בין המתפלל ובין הקיר מיטה וכד', כפי שמורה לשון התלמוד בעניין זה, ואילו בני - אדם המתפללין אין הקפדה לגביהם, כי הואיל וכולם מתפללין, אינם פוסקים ולא מפסיקין, וראיה לכך - היות צורה זו חובה אף בעת הישיבה, כפי שעוד נבהיר". ומבואר שהוסיף שאף בני אדם אינם חוצצים, וכדברי המרדכי והאו"ז.

פסיקת השו"ע והרמ"א, והשלכת הנידון למעשה

ולכאורה, יש מח' ראשונים האם דבר גדול חוצץ, או להיפך אם הוא גדול וקבוע אינו חוצץ. והטור (סימן צ', סעיף כא) פסק שדבר קבוע אינו חוצץ, וכן פסק השו"ע. והרמ"א הביא גם דעת הראשונים שגם דבר שאינו גדול אינו חוצץ, ולא ראה בכך סתירה. ואכן יש מקום לומר דאולי לא נחלקו, אלא כל אחד כפי המנהג בבית הכנסת שבארצו התיר. לתוס' וסיעתו היה בימה וארון בבית

הכנסת, אולם ספסלים לא היו, ולראב"ד ולאבודרהם, היו גם ספסלים[24], ובעצם היה צורך להסביר את דברי ריב"ל, דהרי כיצד ניתן שכל הציבור יתפללו מול הקיר, ולכן כל אחד תירץ לפי דרכו ומנהגו[25]. וכפי שכתב הרמב"ם שהיו מנהגים שונים (הל' תפילה, יא, ד) "כיצד העם יושבין בבתי כנסיות? הזקנים יושבין ופניהן כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל וכל העם יושבין שורה לפני שורה ופני השורה לאחורי השורה שלפניה עד שיהיו פני כל העם כלפי הקודש וכלפי הזקנים וכלפי התיבה. ובעת ששליח ציבור עומד לתפלה עומד בארץ לפני התיבה ופניו לפני הקדש כשאר העם. (ה) בתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהן כבוד ומכבדים אותן ומרביצין אותן ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ הצבי להדליק עששיות בבתי כנסיות ולהציע בקרקען מחצלאות כדי לישב עליהם. ובערי אדום יושבין בה על הכסאות". וכיום, בבתי כנסת הרגילים בהם יש ספסלים, לכאורה הם קבועים ועומדים, ובזה אין כלל הפסק, כפי שפסק השו"ע שדבר קבוע ואדם אינו חוצץ. ובישיבות ובתי כנסת בהם יש שולחנות וכסאות, כדי לסמוך על כך יש צורך בחיבור שני ההגדרות, דעת תוס' וסיעתו בשביל השולחן שלא יחצוץ. ודעת האורחות חיים וסיעתו בשביל שהכסא לא יחצוץ, וכפי שסבר הרמ"א, שאין כאן מח', ודבר זה מסתבר, שהרי טעם דין זה הוא משום כוונה, ומה ההבדל בין שולחן לכיסא, מדוע כיסא יגרום לפחות כוונה, בעוד ששולחן לא יגרום לכך. ועוד שלדעת המאירי כל דבר שהוא נמצא בהתמדה ואינו מפריע לכוונה, אינו חוצץ, ואם כן אף הכסאות שלנו לא חוצצים[26]. והט"ז אף הרחיב זאת, וסבר שכל דבר שהוא מצורך התפילה אינו חוצץ[27].

24. וניתן לומר שהתיבה שלהם לא הייתה ברוחב ד', וארון הקודש היה ברור להם שנקרא קיר, או שאכן היה קטן ולא התפללו מולו.

25. ואכן האגודה הוא היחיד להדיא שכתב שספסל חוצץ, אולם ניתן לומר שכוונתו לספסל של בית שהוא ארעי, ולא דיבר על ספסלים של בית הכנסת, ואולי אף לא היה ספסלים בבית מדרשו. ואף אם אכן חולק, הוא יחיד בזה שלהדיא חולק.

26. ולולא דמסתפינא, יש לכאורה להתקשות בהבנת דברי הראשונים, הרי ריב"ל דיבר בפשטות להתפלל מול הכותל, ולא באמצע בית הכנסת, וזה נחשב כאילו מתפלל מול הכותל. ומסתברא שדין זה של ריב"ל אינו לעיכובא אלא למצוה מן המובחר, ועצה טובה, ולכן באופן

הבנת דברי רש"י וסיעתו

והשתא דאתינן להכי, יש להבין כיצד רש"י הבין דין זה. שהרי לעיל ראינו דעת הראשונים, שאדם אינו חוצץ בין המתפלל לכותל. ובהבנה הפשוטה, לכאורה רש"י וסיעתו חולקים על דין זה, שהרי כתבו שאין לעבור כנגד המתפללים משום שהעובר מפסיק בין המתפלל לכותל, ואם כן מבואר להדיא שאדם חוצץ. אולם לפי זה, כאשר אנו מתפללים אחד מאחורי השני, אין אנו מתפללים כנגד הכותל, שכן אדם מפסיק לשיטתם, וממילא לכאורה יהיה ניתן לעבור כנגד המתפללים, מלבד המתפלל מול הקיר. ודבר זה קשה לאומרו, שהרי כך נהגו להתפלל בבתי הכנסת מקדמא דנא[28], ובגמרא בסוכה (נא.) מסופר על בית הכנסת באלכסנדריא שהיו שם כפליים כיוצאי מצרים וודאי שלא היה מקום לכולם בבית הכנסת להתפלל מול הקיר, וקשה לומר שמה שאמר ריב"ל "אסור לעבור כנגד המתפללין", בעצם, הכוונה למספר אנשים מצומצם, בעוד שמול רוב

שמתפללים בציבור אכן לא מתפללים כך, ואין בכך בעיה, ודברי ריב"ל הם למצוה מן המובחר, שאכן רוב האנשים לא יכולים לקיים אותה, וזה נפק"מ בעיקר למתפלל ביחיד. ואכן הרי"ף השמיט דין זה, ואולי השמיט זאת מטעם זה. ולגרסה ברמב"ם שגם ארון ותיבה (גרסת מפעל תשובות הראשונים) חוצצים ורק פרוכת לא חוצצת, שם גורסים גם "לרצוי להתקרב אל הקיר" ומשמע שאכן אין זה ממש חובה, אלא רצוי (בגרסאות אחרות הניסוח הוא "הטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר" או "סיבת היות המתפלל להתקרב לקיר", ולא ניתן לדייק כך) והרי זה רק לכתחילה, ומדוייק עוד מדבריו שכתב "להתקרב אל הקיר", ומשמע שאם הוא לא קרוב אל הקיר אין זה קרוי שמתפלל מול הקיר. ואכן במשנה תורה כתב הרמב"ם שזה מהדברים שאינם מעכבים, ולכן ניתן לומר שכאשר מתפללים בבית הכנסת, אכן לא כולם יזכו לקיים מעליותא זו, ואין בכך כל פגם.

וכך כתב (סי' צ, ה) "ולענין החילוק שחילקו התוס' בין ארון ותיבה למטה צריך להבין מה יש ביניהם דהא גם התיבה של בה"כ לפעמים מטלטלין אותה כדמצינו במס' תענית שבזמן תענית של גשמים היו מוציאין התיבה לרחובה של עיר אלא נראה דאלו דברים הם צורך התפלה בבה"כ וע"כ אין שייך בהם חציצה וע"כ נוהגין בכל בתי כנסיות שיש לכל א' שטענד"ר לפניו שמניחים הסידורים עליו ולא נחשבים כלל לחציצה אע"פ שגבוהים י' ורחבן ד' אלא כדפי' משא"כ במטה ושאר כלים שאין צורך תפלה בהם ע"כ אין זה מקרי קבוע לענין תפלה והוה חציצה".

28. וכפי שמתאר הרמב"ם בהלכות תפילה (הל' תפילה, יא, ד), וכפי שמוזכר לעיל, ראשונים רבים שכתבו תיבה וארון או ספסלים אינם חוצצים, דאם כן היאך אנו מתפללים כיום.

המתפללים מותר לעבור, ואם אכן רוב האנשים אינן מתפללים מול הקיר, מדוע רש"י פירש באופן זה ולא פירש באופן אחר, שיותר מתיישב ומסתבר.

ונראה שיש לחלק לשיטתו, שאדם המתפלל אינו חוצץ בינו לבין הקיר, כיון שזה חלק מצורך ומדרך התפילה, אולם אדם שאינו מתפלל חוצץ[29]. ודבר זה מובן בסברה, שכיון שטעם העמידה מול הקיר הוא משום כוונה, דבר הקבוע והרגיל אינו מפריע לכוונה, ורק כאשר מתרחשת מציאות שונה, הרי זה מסיח את הדעת. ולכן כאשר אדם מתפלל מאחורי חברו, אין חברו חוצץ, כיון שאינו פוגע בכוונתו. אך כאשר אדם עובר הרי זה אינו מצורך התפילה, ומבטל את כוונת המתפלל[30]. וכך נראה מדוייק מלשון רבי אברהם, שכתב "ואילו בני - אדם **המתפללין** אין הקפדה לגביהם, כי הואיל וכולם **מתפללין**, אינם פוסקים ולא מפסיקין, וראיה לכך - היות צורה זו חובה אף בעת הישיבה". ומדוייק מלשונו שאדם המתפלל דווקא אינו חוצץ, כיון שכך צריך להתפלל. ואם כן, נראה שלשיטת רש"י אין לאסור לפסוע ג' פסיעות, כיון שכך צורך התפילה, ופסיעה זו היא חובה, אם כן אין פסיעה זו פוסקת, וכעין דברי ראב"ם[31].

ויש לציין שדברי רש"י וסיעתו נפסקו להלכה ב'לבוש' וכך כתב (קב, ד) "אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ארבע אמות ודווקא לפניהם, שלא יפסיק בינם לכותל. אבל בצידיהם מותר לעבור ולעמוד". ומבואר שפסק שהטעם הוא שלא יפסיק בין המתפלל לכותל, וזה הטעם מדוע אסור לעבור דווקא לפניו ולא בצידו. והנה, כתב האליה רבה (ז) "שלא יפסיק בינם לכותל, לבוש. פירוש

29. וכך חילק בדרכי משה (קב, א), לעניין עמידה בפני המתפלל חוץ לד' אמות. שאם מתפלל מותר, ואם אינו מתפלל אסור.

30. ואף דברי המרדכי והאו"ז שאדם אינו חוצץ, ניתן לומר שהכוונה לאדם המתפלל, דומיא דקבוע בבית הכנסת, ולא סתם אדם שנמצא ועובר שם.

31. ולעיל הובאו דברי המג"א, ומבואר שם שהבין כדברינו שלשיטת רש"י מותר לפסוע, אלא שדחה זאת, משום שניתן לומר שרבי ירמיה לא עמד ממש מאחוריו. והנה, משמע שהמג"א דייק ממה שכתב רש"י שרב לא חזר למקומו, ומשמע שכן פסע ג' פסיעות אלא שלא חזר למקומו. אולם ע"פ דברינו, שעיקר הדיוק הוא משום שרש"י הבין שהאיסור הוא משום ההפסקה בין המתפלל לכותל, לכן פירש שלא חזר למקומו, אך משמע שכן פסע ג' פסיעות. ולכן נראה שצריך לומר כמו המג"א דלא התפלל ממש מאחוריו, אך אין בזה דחייה להבנה שרש"י מתיר לפסוע ג' פסיעות.

דבהפסק יבטל כוונתו אבל מטעם חציצה עיין לעיל סי' צ' סעיף כ"ב". ובעצם, הקשה שאדם אינו חוצץ, ולכן פירש שכך יבטל כוונתו, אולם אין זה פשטות הלבוש, וע"פ מה שהסברנו ברש"י, הדברים ברורים ומיושבים.

סיכום הדברים

ובסיכום (להלכה ולא למעשה), נראה שדעת **רש"י, רמב"ם, רי"ד, רבנו יונתן מלוניל וספר מצוות זמניות**, שאין איסור לפסוע ג' פסיעות לפני מתפלל אחר. לעומתם דעת **הרא"ה, רבנו יונה, אורחות חיים והראבי"ה**, לאסור, **והראבי"ה** התיר לפסוע לצידו, שכאשר מסיים את הפסיעות אינו עומד מול המתפלל. ובשו"ע (קב, ה), פסק כדעת האוסרים, ואף באופן שהמתפלל מאחוריו בא מאוחר יותר. ונראה שהב"י לא ראה מח' בין הראשונים והביא את דברי רש"י ביחד עמם. אולם כפי שהתבאר, נראה שיש בדבר מח' ראשונים, ולכאורה יש מקום גדול להקל להתיר לפסוע ג' פסיעות, שהרי דעת רש"י וסיעתו ודעת הרמב"ם להתיר[32], ובפסיעה לצד יש עוד יותר מקום להקל, שגם בדעת האוסרים, הראבי"ה הקל בזה. וזה מלבד שספק דרבנן לקולא. ובמקום צער, או צורך נראה שיש מקום להקל.

והנה מספר אחרונים נקטו שמותר לעבור לפני המתפלל כאשר הוא מתפלל מאחורי שולחן גבוה י' טפ'. אולם לכאורה לא מספיק ברור היתר זה, שהרי לדעת רש"י, עדיין מפסיק בין המתפלל לכותל, ולדעת הרא"ה וסיעתו, הרי זה עדיין מפריע לכוונה, ואף אם נקבל את הטעם של השכינה, מדוע השכינה אינה שורה בד' אמות אם יש מחיצה. ולדעת הרמב"ם יש להסתפק דאכן אולי אינו נראה כזלזול, אך גם זה לא מוכרח. ואכן, בבאר היטב הביא דעת הלכות קטנות שאף במחיצה ד' על י' אסור לעבור. וכן כתב בשו"ת יביע אומר (ט, קח, אות נד') "...אפילו העובר כנגדו הוא ברשות אחרת מכל מקום הוא מבטל כוונתו ואפילו

32. ובסברה לא כ"כ מובן כיצד התפללו פעם לשיטת האוסרים, הרי כפי שהרמב"ם ורבי אברהם מתארים התפללו אחד אחרי השני בלי ספסלים, וכי כל פעם חיכו עד שאחרון המתפללים בטור יסיים תפילתו, הרי דבר זה לא מסתבר. ואף לשיטתם שהטעם הוא משום כוונה, זה לא הפרעה כ"כ גדולה, אין כאן כל התרחשות, מלבד שהמתפלל סיים תפילתו, ואין סיבה שתופרע תפילתו ע"י כך.

אם יש מחיצה של זכוכית מפסקת כיון שהמתפלל רואהו מתבטלת כוונתו ודמי לדין ערוה בעששית דאמרינן בברכות כה א שכיון דרחמנא תלי לה בראיה שנאמר ולא יראה בך ערות דבר והא קא מתחזיא אסור לקרוא ק"ש כנגדה וכן פסק בש"ע סי' עה סעיף ה והוא הדין לכאן...וכן פסק בבן איש חי". עיי"ש.

היתרי הציץ אליעזר למעבר כנגד המתפלל

והציץ אליעזר (חלק ט', סימן ח) הביא ו' היתרים, למעבר לפני המתפלל: א. כתב באשל אברהם, שכאשר המתפלל עוצם עיניו או נותן טליתו על ראשו מותר לעבור, דאינו פוגע בכוונה[33]. ב. כיום אנשים לא מכוונים. ג. לצורך מצווה מותר, דאתי ודאי מצוה, ודחי ספק שמא יבלבל כוונתו. ד. המהרש"ם כתב שבמקום מעבר, הרי הוא גוזל את הרבים ומותר, וכן כתב הגרשז"א אלא שכתב שאם אין צורך אין לעבור. ה. הביא דעת הלבוש, ע"פ רש"י, וכתב שלכן האיסור לעבור הוא רק לפני המתפלל מול הקיר, ולא לשאר המתפללים בבית כנסת[34]. ו. ניתן לומר פסוק או הלכה.

ולכאורה היתר א', ב', ג' אינו לדעת סיעת רש"י ודעת הרמב"ם, ואף לא לטעם של שכינה. ומלבד זה שקשה לסמוך על היתר ב' למעשה באופן גורף כ"כ, וכן כתב הרב עובדיה יוסף (יביע אומר, ט, קח אות נד) "ומ"ש בשו"ת ישכיל עבדי חלק ח בהשמטות עמוד קסה שנראה לו דמה שאמרו אסור לעבור לפני המתפלל בזמן הזה שבעוה"ר אין מכוונים בתפלה זולתי אחד מאלף יש להקל ע"ש אינו נכון להלכה שכל הפוסקים האחרונים כתבו כן לדינא ולא חילקו בזה והגר"ח פלאג'י בספר רוח חיים סי' קב כמה נצטער אותו צדיק על שאין נזהרים בזה אע"פ שבודאי ראה מ"ש הרמ"א בהגה סי' קא שבזה"ז אין מכוונים בתפלה ועוד שיש לחוש לטעמו של החיי אדם דה"ט שלא יפסיק בינו לבין השכינה ודו"ק". לגבי היתר ה', ביררנו שלשיטת הראשונים נמצא שרוב המתפללים חשיב שמתפללין מול הכותל. ואף היתר ו' קשה, שכיצד יש להשוות דין ישיבה לפני

33. והוסיף: "ומה שסותר המ"ב בביאור הלכה טעם היתר כשמעוטף בטליתו על פניו מדברי הח"א שכותב שטעם האיסור הוא מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה ע"ש יעוין בא"א שם שמתבאר שטעם זה הוא לאחדים עם הטעם של בלבול הכוונה עיי"ש".

34. ושם כיוונו בס"ד לדעתו הרחבה, שכתב שהסברו של האליה רבה, אינו פשטות לשון הלבוש.

המתפלל, דדין ישיבה אינו מדין כוונה אלא מדין כבוד לתפילה, ואם גם הוא מתפלל אינו מבזה את התפילה, מה שאין כן במעבר שלדעת רש"י וסיעתו והרא"ה וסיעתו הטעמים שונים.

אך היתר ד' לכאורה מסתבר, דכאשר המתפלל הוא המזיק, יש סברה להקל בזה, שאין להתחשב בכוונתו ובהפסקת תפילתו בינו לבין הכותל, ואף לשיטת הרמב"ם, אין זה נראה כ"כ כזלזול, שהרי העובר אינו נראה כמזלזל בתפילה, שהרי כאן אמור להיות מעבר. ולטעם השכינה לא נראה לחשוש עד כדי כך.